

jí k prosazování svých zájmů.“ (Friedmanovi Milton a Rose, 1991, s. 150) Bohužel, autoři neaplikují své závěry o rovnosti a svobodě na problematiku sociálních programů diskutovanou v předchozí kapitole, ačkoliv by tím posílily soudržnost celé knihy. Z mého hlediska sociální programy spadají, ne-li přímo, pak alespoň částečně, do kategorií „rovnost ve výsledku“ a tedy svobodu omezují.

Pátou kapitolou končí hlavní teoretická část knihy. Kapitoly šest, sedm a osm pojednávají o výhodách a nevýhodách školského systému ve Spojených státech a možnostech jeho zdokonalení, o ochraně zákazníků a zaměstnanců a o státních zásadách v těchto oblastech. Devátá kapitola věnovaná inflaci představuje klasický monetaristický náhled na tento fenomén, který se v základních rysech shoduje s centrálním proudem ekonomické teorie (core economics). Desátá kapitola pojednává o možných změnách vládní politiky a o významu intelektuálního názorového klimatu na hospodářskou politiku. Všech pět posledních kapitol prosazuje a zdůvodňuje omezování role státu v hospodářské a sociální sféře. Závěry těchto kapitol se v zásadě shodují například s názory Henry Hazlitta, prezentovanými v knize *Ekonomie v jedné lekci* nebo Frederika Bastiata v knize *Co je vidět a co není vidět*.

Celkem vzato představuje kniha Svoboda volby velmi čtivé a logické pojednání o svobodě volby a o roli, která přísluší státu v ekonomických a sociálních procesech. Kniha je napsána z ekonomického pohledu, ačkoliv téma svobody volby bych zařadila spíše k tématům filosofickým nebo sociálně-antropologickým. V tomto bych viděla i hlavní nedostatek knihy – je v ní podstatně méně filosoficko-antropologic-

kých nebo i psychologických úvah, než by si toto téma zasloužilo. Například, vzhledem k názvu knihy, by autoři mohli podrobněji pojednat o tom, jakým způsobem zmíněné sociální programy zasahují do svobody volby jednotlivců. Také ze sociálně-psychologického hlediska by nebylo nezajímavé prozkoumat, nakolik sociální programy ovlivňují schopnost a ochotu lidí se o sebe postarat.

Inna Čábelková

Literatura:

- Hazlitt, Henry, 1999, *Ekonomie v jedné lekci*, Megaprint, Praha
 Bastiat, Frédéric, 1998. *Co je vidět a co není vidět: a jiné práce*, přeložil a předmluvu napsal Ján Pavlík; autor kapitoly „Frédéric Bastiat – myslitel svobody a harmonie“ Ján Pavlík, Liberální institut, Praha

Dana Bittnerová, Miriam Moravcová a kol.: KDO JSEM A KAM PATŘÍM? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky, SOFIS, Praha 2005

Kniha *Kdo jsem a kam patřím?* představuje publikaci věnující se v současné době stále aktuálnější otázce národnostních a etnických menšin na území České republiky. Je výsledkem práce mladého kolektivu výzkumníků působících v pražské sekci Centra výzkumu vývoje osobnosti a etnicity při Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v čele s editory této publikace Danou Bittnerovou a Mirjam Moravcovou.

Od mnoha podobných prací zabývajících se tématem etnicity, etnických minorit a migrace v ČR ji odlišují koncepční východiska explicitně deklarovaná v úvodu knihy (*Sebepojetí etnik v „otevřené“ české společnosti*, Dana Bittnerová, s. 5–14). Nezaměřuje se totiž na postihnutí charakteristik formálních (demografických a sociálních), strukturálních (cíle a dopady migrace) či kontaktních (dopad migrace na českou i výchozí společnost), tedy na hledisko etické. Místo toho sleduje otázku „sebereflexe postavení příslušníků menšinových komunit v hostitelské zemi, jejich postoj k vlastní identitě, jejich osobní a skupinový vůl[i] k integraci“ (s. 7), tedy zaujímá hledisko emické.

Ústředním cílem této práce se tak stává re-konstrukce etnické a skupinové identity národnostních, etnických a imigračních skupin žijících na území České republiky, prováděná na základě analýzy archivních pramenů, dobového tisku a zejména terénních výzkumů – opakovaných řízených rozhovorů a zúčastněného pozorování především institucionalizovaných aktivit.

Etnická a skupinová identita, které představují centrální pojem knihy, jsou nahlíženy jako kulturní konstrukt, tedy jako „soubor vzájemně propojených, ovšem často spolu zdánlivě nesouvisících kulturních jevů, postojů a o kulturu opřených sentimentů“ (s. 8). Autoři přitom rozlišují mezi identitou deklarovanou (vědomé přihlášení k určité etnické či národnostně vymezené skupině) a tzv. „identitou žitou“ (vnitřní sebepojetí člověka a jeho konfrontace s normami a kulturou majoritní společnosti), které mezi sebou vzájemně konfrontují.

Knihy se skládá z více než dvou desítek autonomních článků, které slovy autorů přináší „mozaiku portrétů“ jednotlivých

etnických a národnostních skupin obývajících území našeho státu.

Ačkoliv kniha není explicitně členěna na jednotlivé oddíly, lze její obsah rozdělit do tří hlavních částí: historický přehled vývoje struktury etnické a národnostní skladby ČR (respektive Československa) od roku 1918 do roku 2001, studie etnických a národnostních minorit dlouhodobě žijících na našem území a studie „recentních“ imigračních skupin.

První část (*Struktura etnických menšin a imigračních skupin v České republice. Vývoj let 1918–2001*, Mirjam Moravcová – Helena Nosková, s. 15–79) zprostředkovává obecný historický kontext vývoje struktury národnostních a etnických minorit na území ČR (respektive Československa) od dob první republiky do počátku 21. století. Je doplněna souborem osmi map, které přehledně zobrazují demografické rozložení většiny etnických skupin v jednotlivých okresech ČR v roce 2001 (s. 72–79).

Jádrem publikace pak jsou studie jednotlivých národnostních a etnických minorit. V druhé části, zaměřené na menšiny dlouhodobě žijící na území ČR, nalezneme kromě Romů (o kterých se zmíníme dále podrobněji) stati o menšině polské (*Kolektivní identita polské menšiny na českém Těšinsku. Preferovaná interpretace a modifikace prvků kolektivní identity Poláků v českém Těšinsku polskou menšinou reprezentací a publicistikou*, Ondřej Klípa, s. 81–98) a menšině maďarské (*Maďari v České republice ve 20. a 21. století*, Helena Nosková, s. 99–116).

Třetí část postihující „recentní“ migranty se zaměřuje na čtyři okruhy etnických minorit na území ČR: na etnika Balkánu, bývalého Sovětského svazu, Asie a také Afriky.

První z okruhů (balkánská etnika) naplňují studie zabývající se Albánci (*Albánci*, Zuzana Odstrčilová, s. 235–248), Bulhary (*Bulharští vysokoškoláci v Praze*, Mirjam Moravcová – Dana Bittnerová, s. 264–296), Makedonci (*Etnická image Makedonců-podnikatelů v Praze*, Zuzana Kocrecká, s. 305–314) a Řeky (*Identita třetí generace Řeků žijících v České republice*, Lenka Němcová, s. 335–346).

Druhý okruh zastupující etnika bývalého Sovětského svazu zprostředkovávají studie o Bělорusech (*Bělорuští političtí emigranti v České republice*, Michaela Šmídová, s. 249–263), Ukrajincích (*Imigrace z Ukrajiny v České republice po roce 1990*, Hedvika Novotná, s. 347–362) a Rusínech (*Poměry na podkarpatských poloninách*, Pavlína Brzáková, s. 363–370).

Třetí, asijský okruh, tvoří studie o čínské (*Kulturní identita čínské komunity v Praze*, Petra Jeřábková, s. 297–304) a vietnamské komunitě (*Vietnamští vysokoškoláci v Praze*, Martina Jirasová, s. 371–388 a *Vietnamská komunita v Jihlavě. Identita a vztah k české veřejnosti*, Jitka Slezáková, s. 389–402) a poslední africký okruh je zastoupen nigerijskou komunitou (*Kulturní identita nigerijské etnické skupiny žijící na území České republiky*, Petra Jeřábková, s. 315–334).

Etnika zahrnutá do výzkumu samozřejmě nepokrývají celou etnickou skladbu našeho území, což však ani nebylo cílem této publikace. Výběr zkoumaných etnik, který se neomezuje pouze na nejpočetnější minority, předestírá pestrou mozaiku jednotlivých etnických skupin odlišujících se od sebe nejen dobou pobytu a důvody usídlení na území ČR, ale také rozdílnými kulturními a etnickými východisky. Tato vysoká rozmanitost společně s uvědomo-

vanými a explicitně zohledňovanými východisky tak umožňuje komparaci a následné formulování závěrů, které přestože jsou formulovány na základě pilotních výzkumů, mohou mít i obecnější platnost.

Z prezentovaných studií vyplývá, že základním východiskem, od kterého se odvíjí etnická identita členů sledovaných komunit, je doba, po kterou žijí mimo vlastní společnost. Zatímco recentní imigrační skupiny se vztahují k „výchozím“ symbolům (např. Bělорusové), menšiny obývající naše území dlouhodobě své symboly modifikují na základě svých společenských, kulturních či ekonomických aspirací (např. Poláci). Ukazuje se, že kromě faktoru kontinuity a etablování menšiny na daném území a důvodů jejího setrvávání ovlivňují etnickou identitu i další na první pohled nepříliš zásadní faktory. Patří mezi ně věk imigrantů (Řekové), pohlaví příslušníků dané komunity (Nigerijci), míra angažovanosti ve společenské hierarchii dané minority i početnost minority a míra ekonomické úspěšnosti jejich členů v rámci majoritní společnosti.

Přínosným se jeví také postihnout vlivu projevů kulturního konfliktu na etnickou identitu některých minorit. V důsledku vnímaného kulturního konfliktu dochází například ke vnějšímu zjednodušení vlastní identity (Nigerijci), redukci některých původně závažných identitních symbolů (Makedonci) nebo prezentaci reprezentativnější etnické image (Albánci). Zároveň se ukazuje, že větší míra odlišnosti výchozí kultury může kladně působit na setrvávání výchozí identity (Vietnamci).

Samostatný rozbor si zaslouží oddíl věnovaný romské minoritě, skládající se ze šesti statí doplněných o úvod (*Koncepční*

východiska, Dana Bittnerová, s. 117–119) a dílčí závěry (*Závěr*, Dana Bittnerová, s. 229–234).

V centru zájmu badatelů stojí otázka, „jak a do jaké míry je u Romů v současnosti vnímáno a traktováno romství, jak je tento kulturní konstrukt stabilní a zároveň, jak je podstatný při vytváření vazeb uvnitř romské komunity“ (s. 117). Tuto otázku pak badatelé sledují skrze a) deklaraci „národní“, etnické, rodinné či skupinové identity, b) postoje zaujímané při hodnocení interetnických a interskupinových rozdílů a c) lokální vztah k české majoritě.

Soustřeďují se přitom na několik rozdílných komunit s cílem sledovat vliv lokálních, subetnických a vzdělanostních východisek Romů i vztahu majority k nim. Stati se proto na prvním místě věnují komunitám „řadových“ „slovenských“ Romů v Kadani–Pruněrově (*Romská komunita v sídlišti Kadaň–Pruněrov*, Štěpán Bolf, s. 120–135), Rumburku (*Romská komunita v Rumburku*, Markéta Hajsáková, s. 136–152), Varnsdorfu (*Romská komunita ve Varnsdorfu*, Petra Sedláčková, s. 153–176) a Rokycanech (*Romská komunita v Rokycanech*, Lenka Budilová, s. 177–194). Pro účely porovnání byly kromě toho sledovány dvě další komunity, které se liší společenským postavením (*Kulturní identita romské elity v Praze*, Lucie Hrdličková, s. 211–228) a subetnickými východisky (*K identitě ostravských olašských Romů*, Markéta Hajsáková, s. 195–210).

Vhodným výběrem jednotlivých komunit, které od sebe odlišují lokální socioekonomické podmínky, doplněným o subetnickou odlišnou komunitu (olašské Romy) a sociálně definovanou skupinu (romskou elitu), se autorům podařilo vytvořit plas-

tický obraz romské mnohovrstevnaté identity.

V rámci tohoto obrazu se zcela zřetelně projevuje autonomnost a neslučitelnost sebepojetí vlastní etnicity obou subetnických skupin – „slovenských“ a olašských Romů, stejně tak jako lokální rozdíly v rámci subetnických stejných komunit. V tomto ohledu hrají významnou roli také konkrétní sociální a ekonomické podmínky, v nichž se jedinci nacházejí.

Zatímco koncept romství lokálních komunit se zakládá na vybraných znacích z každodenního života, romská elita jej již buduje na vybraných kulturních jevech, které nabývají hodnoty symbolu. Oproti tomu olašští Romové se vztahují ke svému romství na základě celku autentické žité kultury, jež se celá jako taková stává jeho symbolem. Tato nejednotnost v konceptuální rovině odráží i reflektovanou distanci nejen mezi oběma subetnickými skupinami, ale i mezi „řadovými“ Romy a romskou elitou.

Kromě resumé v anglickém jazyce (s. 447–459), které shrnuje jak východiska, tak závěry, je kniha též opatřena soupisem vyobrazení (s. 423–429) a také místním, národnostním a jmenným rejstříkem (s. 430–446), které napomáhají orientaci v knize.

Velmi pěkně graficky pojatá publikace s řadou ilustračních fotografií působí i po koncepční stránce velmi uceleným a uspořádaným dojmem. Drobné výjimky z deklarované koncepce představují pouze historicky pojatá studie o maďarské menšině, která zaujímá etickou a diachronní perspektivu (na rozdíl od emické synchronní perspektivy ostatních studií) a velmi barvitě a sugestivně podaná stať pojednávající o Rusínech, která se však od deklarova-

né koncepce odchyluje hned na několika úrovních. Za prvé na úrovni koncepční, kdy studie pojednává o lokální kultuře vesničky Rosiška na Zakarpatí, která sice má určitý vztah k České republice (její obyvatelé pracují jako sezónní dělníci v ČR), ale je zkoumána jako kultura autochtonní, nikoliv jako alochtonní. Za druhé v rovině tematické, kdy předmětem zkoumání není etnicita obyvatel dané lokality, ale spíše deskripce regionální sociokulturní situace. A za třetí v rovině formální, v níž má stát formu spíše poetických a umělecky dobře zvládnutých obrazů ze života lokální zakarpatské komunity, tedy jakési umělecké žurnalistiky, než vědecké analytické studie.

Jednotlivé stati, přestože spojené v kompaktní celek, si zachovávají vlastní osobitý charakter a barvitě prezentují plastický obraz sociokulturní reality „těch druhých“. V tomto ohledu je možné vyzdvihnout například studii M. Moravcové a D. Bittnerové pojednávající o bulharských vysokoškolácích, článek P. Jeřábkové o nigerijské ekonomické emigraci či všechny stati věnující se romské problematice.

Jistou výjimkou je v tomto ohledu studie o čínské minoritě P. Jeřábkové, která plastičnost a barvitost ostatních statí poněkud postrádá. To je však způsobeno nikoliv menšími kvalitami autorky dané stati (viz její studie o nigerijské menšině), nýbrž odlišnou metodou sběru dat, kterou bylo nutné při výzkumu velmi uzavřeně čínské minority použít. Namísto polostandardizovaných rozhovorů užívaných v ostatních výzkumech zde byla primárně užitá metoda dotazníkového šetření, sekundárně doplněná o rozhovory, která při nejlepší vůli nemůže poskytnout dostatečně živý a kompaktní materiál, z něhož by se dalo vycházet.

V publikaci můžeme narazit na několik drobných nedostatků formálního rázu, jako je například nedůsledná citace internetových zdrojů, která postrádá některé základní bibliografické údaje (např. datum citace či označení [online]). Vzhledem k relativně teprve nedávnému prudkému rozvoji elektronických zdrojů je to však zřejmě nedostatek omluvitelný.

Poněkud diskutabilní se také může jevit užití termínů „nigerijská etnická menšina“ a „kmeny Joruba a Ibo“ (s. 315). Nigerie představuje multietnický stát se zastoupením mnoha jazykovo-etnických skupin, u jehož obyvatel se postupně vyvíjí národnostní povědomí. Vzhledem k tomu, že tyto jazykovo-etnické skupiny nejsou prostorově ani organizačně homogenní, není pro ně vhodné používat termín kmen, který vyjadřuje určitou konkrétní organizační formu. Terminologicky vhodnější by proto bylo nahrazení užitých termínů termíny „nigerijská národnostní skupina“ a „etnické skupiny Joruba a Ibo“. Ovšem to jsou pouze drobné nepřesnosti, které nijak neovlivňují kvalitu knihy jako celku.

Nesporným pozitivem celé práce je její emická perspektiva. Díky ní se práce neomezuje pouze na „objektivní“ skutečnosti, ale zprostředkovává bezprostřední zkušenost „těch druhých“ s naší sociokulturní realitou. Vzhledem k etickému charakteru většiny publikovaných prací zabývajících se problematikou etnicity, etnických minorit a migrace v ČR je tato emická perspektiva velkým přínosem. Tato práce je tak jedním z prvních kroků k tomu, aby obě perspektivy byly v diskursu etnicity a etnických menšin v ČR skutečně komplementární.

Emický přístup ke zkoumané realitě, užitý v prezentovaných studiích, zároveň skýtá ještě další důležitý přínos. Skrze reflexi naší

majoritní společnosti v kontrastu s východní kulturou minority nám členové menšin a imigračních skupin nastavují v těchto studiích zrcadlo, které reflektuje jejich vnímání naší jinakosti. Přestože se v rámci této reflexe setkáváme s rozličnými stereotypy, některé výroky objevující se nezávisle na sobě u různých etnik bez ohledu na jejich východní kulturní pozici vybízejí k zamyšlení (např. neupravenost Čechům přisuzovala nejen balkánská etnika, ale také Vietnamci).

Nepochybným kladem je také velká rozmanitost zkoumaných etnik a to nejen pro komparaci a formulování závěrů. Svou rozmanitostí otevírá tato práce problematiku v tomto kontextu doposud zcela nezkoumaných etnik (jako jsou nigerijská ekonomická či běloruská politická emigrace).

Knihu nelze než doporučit nejen všem sociálním vědcům a studentům zabývajícím se danou problematikou, ale také všem těm, kteří přicházejí do styku s kulturní jinakostí (úředníkům, učitelům, apod.). Těm prvním kniha nabízí informace o aktuálních etnických procesech probíhajících v naší společnosti, těm druhým umožní nahlédnout na svět očima „těch druhých“, což je pohled, který je celé naší společnosti nepochybně velmi zapotřebí.

Martin Heřmanský

ETHOANTHPOΠO3YM / ETHNOANTHROPOZOOM

Journal of the Department
of Ethnology, Institute
of Geography, Faculty of
Natural and Mathematical
Sciences, University of St.
Cyril and Methodius, Skopje,
Makedonie 2/2002-3/2003.

Sborník studií *EthoAntpono3ym/EthnoAnthropoZoom*, vydávaný s roční periodicitou Katedrou etnologie Geografického ústavu Fakulty přírodních a matematických věd Univerzity Sv. Cyrila a Metoděje ve Skopje, představuje nejvýznamnější periodikum zaměřené na etnologii, antropologii a folkloristiku v Makedonské republice. Sborník je vydáván i v elektronické podobě s pomocí Institute Open Society – Macedonia (<http://iunona.pmf.ukim.edu.mk/etnoantropozum/index.htm>), přičemž jeho tištěná podoba je vydávána s podporou Ministerstva školství a vědy Makedonské republiky. Širší redakční rada sborníku zahrnuje nejen makedonské badatele, ale i mezinárodní odborníky z Jugoslávie, Slovinska, Bulharska, Rakouska a Ruska.

Badatelské zaměření sborníku, vydávaného jediným výzkumným a pedagogickým etnologickým pracovištěm této bývalé svazové republiky bývalé Jugoslávie, sahá od tradičního evropské etnologie přes folkloristiku až k jednotlivým podoborům antropologie (sociální, kulturní, historická, lingvistická), přičemž geograficky je sborník zaměřen striktně regionálně, na území Makedonie a jihovýchodní Evropy. Podobně jako mnoho současných periodik v státech bývalého východního bloku, je tedy koncept sborníku jakýmsi průsečíkem dvojího badatelského zaměření, tedy tradiční evropské etnografické disciplíny spojené s folkloristikou, a anglosaské antropologie. Tomuto konceptu ostatně odpovídá i tematické členění sborníku na dvě oddělené sekce, *Etnicita a etnické procesy* a *Etnologie – Lidová kultura* (od roku 2003 přejmenované na *Tradiční kultury a společnosti*). Každé číslo (v rozsahu okolo 300 stran) obsahuje okolo deseti studií při-